

Antropoloji Tarihinde Bir Araştırma Nesnesi Olarak “Beden”*

Murat SÖNMEZ¹, Sibel ERDENK²

¹Gaziantep Üniversitesi, Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı, Gaziantep/Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9548-8675>

²Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir/Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-7383-9382>

ORJINAL MAKALE

Özet

Evrimsel ve biyolojik indirgeme ile, ruhu ve bedeni (ya da aklı ve ruhu) ayrı konumlandıran geleneksel anlayış, bedeni akla temelden teslim etmiş, bedenin algı araçları yani duyuvarları sağlayan tüm enstrümanları sadece aklın idrakine indirgenmiştir. Kültürel teorilerde insan bedeni, yaşadığı dünyadan, ekolojik çevreden, sosyal ve kültürel hayattan ilişki kurduğu nesnelere ve bireylerden geri plana atılarak koparılmıştır. Kültürel olan değerleri akla, hareket ve eyleme yönelik olan değerleri biyoloji ve fizyolojiye pay eden geleneksel bilimin sundukları, özellikle sosyal bilimlerde bedene dair farklı bir düşünce gelişimine olanak tanımamıştır. Bu ayrım Kartezyen mirasla olduğu kadar, Hristiyanlığın bedeni günahların, arzuların, aşırı hazzın merkezi olarak küçümsemesiyle de desteklenmiştir. İnsan bedeni ve hareketlerinin merkezinde olduğu fenomenleri ilk kez kamuya sunan antropoloji erken dönemlerinde kültürel faaliyetlerin merkezinde gözlemlenen bedeni, topluluğun içindeki konumunda dövme, giysi, süslenme, gibi taşıdığı izlerle daha çok pasif bir yapıda değerlendirmiştir. Ancak tarihsel gelişimi içinde bedeni bu kez kültürü, dönüştürme ve yeniden üretme gücüne sahip bir araştırma nesnesi olarak ortaya çıkarmıştır. Antropolojideki her yeni katkı ve takip edilen farklı alanlardaki bilimsel gelişme, bedeni alanın merkezine doğru biraz daha yaklaştırmıştır. Sosyal bilimlerin yeniden kaynaklarına dönmelerini sağlayan antropoloji, kendi kaynaklarını da yeni başlıkların sağladığı bakış açıları ile sorgulayarak, insanın kültürel dünyasını beden merkezli bir bağlamda değerlendirmeye başlamıştır. Bu çalışmada yeni dünyanın keşfiyle yaygınlaşan ilk antropolojik metinlerde, farklı fiziksel özellikleriyle gündeme gelen yeni insanın, Avrupa düşünce dünyasını biçimlendirmesi ve antropoloji disiplini içerisinde özel bir alan haline gelecek bedenin bir araştırma nesnesi olarak ortaya çıkışı değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Antropoloji, Beden Eğitimi, Kültür

“The Body” as a Research Object in the History of Anthropology

Abstract

Along with the evolutionist and biological reduction, the traditional understanding that separates the soul and the body (or the mind and the spirit) has fundamentally surrendered the body to the mind, and the body's perception tools, that is, all the instruments that provide the senses, have been reduced to the comprehension of the mind alone. In cultural theories, the human body has been detached from the world in which it lives, the ecological environment, the objects and individuals with which it relates from social and cultural life. What traditional science offers, which divides cultural values into mind, movement and action values into biology and physiology, has not allowed the development of a different thought about the body, especially in social

* Bu çalışma Doç. Dr. Sibel Erdenk danışmanlığında Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı programında yürütülen, “Beden ve Hareket Antropolojisi Bağlamında Anadolu Halk Danslarının İncelenmesi” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

---

sciences. This distinction is supported by the Cartesian heritage as well as by Christianity's disdain for the body as the center of sin, desire, and excessive pleasure. Anthropology, which first presented the phenomena in which the human body and movements were at the center, evaluated the body, which was observed in the center of cultural activities in its early periods, in a more passive form with the traces it bears such as tattoos, clothing, ornaments, etc. in its position in the community. However, in its historical development, this time the body has emerged as a research object that has the power to transform and reproduce culture. Every new contribution in anthropology and scientific progress in the different fields pursued has brought the body a little closer to the center of the field. Anthropology, which enabled the social sciences to return to its sources, began to evaluate the cultural world of human beings in a body-centered context by questioning its own sources with the perspectives provided by the new titles. In this study, it has been evaluated that the new man, who came to the fore with his different physical characteristics in the first anthropological texts that became widespread with the discovery of the new world, shaping the European world of thought and the emergence of the body as a research object, which will become a special field within the discipline of anthropology.

Key Words: *Anthropology, Physical Education, Culture*

Giriş

On dokuzuncu yüzyıldaki akademik gelişiminin ilk aşamalarında antropoloji, insanlığa dair temel bir evrensel durumun üstesinden gelmek için dikkatini, insanın doğası ve özü hakkındaki sorulara yöneltti. Tüm insanların birer bedene sahip olmaları gerçeği, insan dışı türlerin hayatta kalabilmeleri için zorunlu temel gereksinimlerinde olduğu gibi, insanda da karşılanması gereken ihtiyaçları gündeme getirdi. Ancak insan, diğer türlerin aksine yalnızca fiziksel gereksinimleriyle hayatta kalan bir tür değildi. Dünyanın her yerinde somut görüntüler sunan insanın bedeniyle dahil olduğu karmaşık ilişkilerdeki gerçeklik, bu eşsiz türün devamı için gerekli olan fiziksel asgari şartların yanı sıra sosyokültürel koşulların neleri kapsadığına dair bir değerlendirmeye de yol açtı. “Kültürlerarası geniş kapsamlı gözle görülür farklara rağmen özünde insan türünün hayatta kalmasını mümkün kılan bazı ortak özellikleri paylaştığı kabul edildi. Beden, toplumsal ve kültürel görelilik sorununa bir yanıt sağladı” (Thomas, 2003: 16) ve böylece antropolojinin ilk aşamalarında, tam olarak özerk bir başlık olarak kullanılmasa da önemli bir konu haline gelmeye başladı. Kültürün, tarihin ve toplumun merkezinde insanlığın kazanımlarını hem taşıyan hem aktaran bir obje olmasına rağmen beden, antropolojide yine uzun sayılabilecek bir sürecin sonunda özel başlıklar arasında kendisine yer buldu. Bu durum antropoloji alanındaki her özel başlıkta olduğu gibi alanın ilgililerinin, disiplini genişletirken takip ettiği kuramlar ve güncel bilimsel eğilimlerle tarihsel olarak biçimlendi. Antropolojideki her yeni katkı ve takip edilen farklı alanlardaki bilimsel gelişme, bedeni alanın merkezine doğru biraz daha yaklaştırmaktaydı. İnsana odaklanan bilimlerle çeşitlilik kazanan bir alan olan antropolojinin tam olarak tanımının yapılması ve kapsamına giren konuların sınırlandırılması her dönem için zor bir girişimdi. İçinde dolaştığı sosyal ve beşerî bilimlerden koparak ayrı akademik bir disiplin halini alması, uzmanlık alanları olarak alt dallara ayrılması, bazı alt alanları arasındaki sınırların kalkarak sürekli kendini yenileyen bütüncül bakış açıları geliştirmesi, bu girişimleri daha da zorlaştırırsa da antropolojiye dans, cinsiyet, kadın, performans, ritüel, medikal ve beden gibi özgün başlıklar kazandıracaktı.

Yöntem

Bu çalışmada, antropolojik bakış açısı ile disiplin içerisinde özel bir alan haline gelecek beden, kuramsal olarak aşağı itilip, tekrar etkin bir konuma yerleştirildiği tarihsel süreç, antropolojinin ana akım kuramlardan ve bilim tarihinden faydalanarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, araştırmanın

temelini literatür taraması oluşturmuş, antropoloji literatüründeki hareket ve beden başlığını merkeze alan çalışmalar ve teoriler bir araya getirilip, analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Dünya çapında özellikle de antropoloji alanında beden merkezli araştırmaların dayandırılacağı bilgiler görece az olmasına rağmen, araştırma sahalarında beden farkına varan ve yeniden kaynaklarına dönen çağdaş antropologlar, en azından bir başlangıç yapmak için yeterli veriyi elde etme imkanına sahip olmuşlardır. Beden çalışmalarının ilk dönemlerinde bedeni fark edemeyen antropologların kameraları, genellikle notlarındaki eksiklikleri çağdaş antropologlar için telafi etmiş, onların fotoğraflarından ve görüntülerinden, dünyanın birçok kültüründeki beden, hareket, duruş alışkanlıkları hakkında şaşırtıcı miktarda bilgi elde etmek mümkün olmuştur (Hewes, 1957: 123). Geçmişte bedenin antropolojik araştırmada bu kadar arka planda kalmasının bir sebebi de olayların analizi hakkında belirli olaylara ilişkin farkındalığın, alanın teorik birikimi ile bir olgunun anlaşılma yollarının doğru orantılı olarak gelişmesidir. Muhtemelen çoğu antropoloğun bedeni, hareketlerini, duruşunu, işaretlerini tam anlamıyla deneysel olarak görmemeleri ya da gözlemledikleri antropolojik vakalarda bunları eylem olarak değil davranış olarak algılamaları, beden bağlamında araştırma nesnesine uygun, bir birikime ve bu bilgiyi sınıflandırma, özelleştirme ve bulgu olarak sunma becerilerinden yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır. Bedenle yapılanlar gibi somutlaştırılmış eylemler araştırılmaya değer bir kültürel bilgiyi oluşturabilse de beden gibi doğal fenomenlerin neresinde, nasıl kanıt aranması gerektiğini belirleyen uygun teorik kaynaklar olmadan, birçok antropolog, bu gibi formların dinamik olarak nasıl olduğunu hayal etmekte zorlanmıştı (Farnell, 1999: 345). Bedene dair bu teorik yoksunluk, fotoğraf ve video teknolojisine sahip antropolojinin çağdaş zamanlarına kıyasla, sadece yazı, söylem, resim ve heykelin, görseli anlatmadaki doğrudan ve dolaylı imkanlarından faydalanılan erken dönemlerinde, bedenin yorumlanması imkânı vermemekteydi. Ancak, antropoloji tarihinde farkına varılmasa da beden, antropolojide “öteki” gibi yerleşik bir kavramın ve bu kavram çevresinde onu anlama sorunsalının oluşmasının başlıca sebebi olarak her zaman merkezde konumlanan bir objeydi. Antropolojinin temeli olan “öteki” kavramı, “ben” bakış açısından, insanın bir başkasıyla kendisi arasında, uzlaştıramadığı pek çok farklı yönün ayrımından, ama en önemlisi de görünümünden yani bendenden ve bedenle yapılan uygulamalardan doğmakta, bedendeki farklılıklarla daha keskin bir hal almaktaydı. Beden üzerinde görünür olan farklı davranış normları, farklı giyim tarzları, farklı süslenme biçimleri, insanın kendisinden ve toplumundan farklı olanı “öteki” olarak algılamasını da beraberinde getirmekte, antropoloji de ilk

evrelerinden beri buna kayıtsız kalamamaktaydı. Örneğin, antropoloji için bir milat olan Yenidünyanın (Amerika kıtası) keşfi, her şeyden önce alışılmış olandan çok farklı fiziksel özellikteki halkların ve insan çeşitliliğinin ilk defa görülmesi bağlamında, anlatı ve yazıyla dünyaya farklı olan bedenlerin aktarılmasının da başlangıcıydı. Dahası bu ilk karşılaşılana ve benzeri modern öncesi toplumlarda, “beden bir sosyal statüden diğerine geçiş ayinlerindeki çok önemli rolüyle, ritüel aracılığıyla kamusal simgeleştirme için daha evrensel bir alan oluşturduğundan, antropolojik perspektifte önemli bir odak” (Thomas, 2003: 16), belirgin bir başlangıç noktasını sunmaktaydı.

İlk olarak, on beşinci yüzyılın sonlarından başlayarak yaygınlaşan coğrafi keşifler ve devamı olarak değerlendirilen, Avrupalıların sömürgecilik çalışmalarındaki gözlemlerde ilk kez farklı bedenler yazıya aktarılır. Daha önce irtibatla buldukları ve ticaret yaptıkları uzak topraklardaki insanlardan farklı olanlarla ilk teması sağlayan Batı Avrupalılar, tarihi öneme sahip olan bu karşılaşmaların içeriğini, kamuoyuna aktarmakta her zaman özenli olmuşlardır. Bunlardan en önemlileri olan Columbus’un ve benzeri seferlerdeki yolculukların anlatıları 1448’de icat edilen matbaa teknolojisi ile çok kısa sürede yaygın ve görece ucuz hale gelen kitaplar aracılığıyla alışılmadık genişlikte bir izleyici kitlesine ulaşır (Ericson & Nielsen, 2016: 15). Bugünkü çağdaş antropolojik anlayıştan çok uzak, gözlemlerden öteye geçemeyen bu ilk yazınların kamusal faydası ise, uzak diyarlara yolculuk şansı bulamayan insanların, kendilerine yabancı olan yeni insanlar, yani “ötekiler” hakkında zihinlerinde uyandırdığı merak ve onlar hakkındaki temel önyargıları için bir aydınlanma sunmuş olmasıdır. Avrupa’nın yerleşik toplumları için yeni ve büyük bir düşünce penceresi daha açan Amerika’nın fethi, Avrupalı entelektüeller arasında gerçek bir devrime katkıda bulunarak, yalnızca kültürel farklılıklar üzerine düşünülmesini kışkırtmakla kalmaz, ayrıca Kutsal Kitapta adı bile geçmeyen koskoca bir kıtanın nasıl var olabileceğinin ve kutsal olanın sorgulanmasına da sebep olur (Ericson & Nielsen, 2016: 16). Amerikan’ın keşfi şaşkırtıcı ölçüde yeni fikirler yaratmadığı anlarda bile Avrupalıların dönüp kendilerine bakmalarını sağlayarak kendi kültürel gelenekleri içinde yer alan kutsal ve mitolojik fikir ile var olan sorunlarla yüzleşmelerine de yol açmıştır (Watson, 2017: 636). On altıncı yüzyılın başlarına dek, tüm dünya haritalarında, uzak bölgelerde yaşayan toplulukları, at kafalı, tek gözlü, tek ayaklı ya da başka tuhaflıklar taşıyan figürler biçiminde gören (Güngören, 1998: 16) toplumlar, antropolojinin ilk adımlarıyla birlikte bu mitolojik bilgilerden kopmaya, dünyayı deneyim yoluyla tecrübe edenlerin bilgilerine yönelmeye başlamışlardır.

Levi-Strauss tarihsel kanıtlara sahip olduğumuz çağlar için, bugün antropoloji diye niteleyebileceğimiz bir türe ait olan meselelerin, Büyük İskender'e eşlik eden vakanüvislerin (yani tarih kaydedicilerin) yanı sıra, Herodot ve felsefi bir bakış açısıyla Aristoteles'te de karşımıza çıktığını söyler. Hatta yaban topluluklar, geri kalmış ya da ilkel toplumlar yani "ötekiler" hakkındaki bilgilerimizde kaydettiğimiz her ilerlemenin, devrimci ilerlemedeki bir gelişmeye karşılık gelmesini, Büyük İskender'in Hindistan'ı fethi sırasında o güne kadar karşılaştığından tamamen farklı halk ve kültürlerin karşısına Yunan uygarlığını koymasıyla oluşmuş bir "Yunan kuşkuculuğu" kavramıyla başladığını vurgular (Lévi Strauss, 2017: 39). Avrupa'da eleştirel düşüncenin ve Rönesans'ın çıkışını Amerika'nın, on altıncı yüzyıl edebiyatını zenginliğini Güney Amerika'nın, on sekizinci yüzyıldaki devrimci sayılabilecek her eleştiri yazısının Kuzey Amerika içlerindeki Kızılderililerin keşfiyle, Avrupalıların düşünce sisteminin altüst olmasıyla ilişkilendirir. Düşünce sistemindeki bu ilerlemelerle artık klasik bilgiler, Yenedünyadaki her keşifle birlikte yerini bir yenisine bırakmaya başlayarak, "kişisel gözlemin geleneksel kaynaklara üstünlüğünü defalarca kanıtlar ve büyük bir zihniyet değişimini de beraberinde getirir" (Watson, 2017: 634). İnsanın zihnindeki sorular "öteki"nin keşfedilmesiyle birlikte o güne kadar tüm bilgilerini mitler, destanlar, efsaneler, kutsal kitaplardan alan insanlık için çoğalarak devam eder.

İnsan bedenine ilişkin Avrupalıların tutumu, fiziksel formun Klasik Yunan olarak idealleştirilmesi ve bedensel hazlar üzerine vurgudan, 'ilahi ödüller' için bedenın önemini inkâr eden ilk Hristiyan estetik geleneğine kadar, bedenın (güzelliği, rahatlığı, süslenmesi ve gösterimi) değeri anlamında geniş bir alanda değışiklik göstererek devam eder (Bock, 2001: 397). Fakat bu iki düşünce çizgisine ek olarak entelektüellerin ilgisiyle Avrupalıların Yenedünya insanlarına karşı değışen düşünceleri ile bu yeni insanların yaşam tarzları ve görüntülerine dair yeni yorumlar, farklı bir pencere daha açmıştır. Önceleri kendi kültürel değerlerini paylaşmayan yenedünya insanlarını ilkel, barbar, vahşî olarak nitelendirirken zamanla bu insanlarla temel bir insanlık olgusunu paylaştıklarının farkına varmışlardır (Haviland, Prins, Walrath, & Mc Bride, 2008: 54). Kendilerinden çok aşağı bir uygarlık düzeyinde gördükleri yeni dünya insanları hakkında yazdıkları ilk metinlerindeki yüzeysel tespitleri entelektüellerin de katkılarıyla yerini ön yargılardan uzak, akıl yürütmelere hatta kültürel görececi tarzda yorumlara bırakmıştır. Fransız filozofu Michel de Montaigne (1533-92) Essais (1580) (Denemeler) isimli kişisel tarzda küçükü büyükü pek çok konuyu ele aldığı eserin "Yamyamlar Üzerine" başlıklı denemesinde Yenedünya insanların fiziksel özelliklerine de yer vermiştir. Kıtaya yolculuk yapanlardan dinlediklerine göre bedenen

sağlıklı, çok fazla hasta olmayan, genç görümlü, ihtiyarlardan belki bükülmeyen, tıraşlı, sürekli dans eden insanlardır (Montaigne M. D., 2019: 268-269). Montaigne ile artık ötekiler Avrupa düşünce dünyasına yön veren entelektüellerin zihinlerinde kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Sonraki yüzyıllarda Avrupa toplumlarının artan nüfusu ve karmaşıklığı, ticaretin, savaşın, misyonerliğin, sömürgeciliğin, göç ve araştırmanın etkisiyle kültürler arası karşılaşmaları da sıklaştırmış, aynı zamanda ‘ötekiler’, Shakespeare’in oyunlarından Rameau’nun operalarına kadar Avrupa kültürel hayatında giderek daha görünür hale gelmişlerdir (Ericson & Nielsen, 2016: 17). Shakespeare’in Fırtına oyunu, İngilizlerin sömürge kurmak için Kuzey Amerika’ya Virginia’ya yaptığı başarısız gezinin izlerini taşır (Kott, 1999: 243). Oyunda, “yabani, biçimsiz” (Shakespeare, 2015: XV), “vahşi ve çarpık” (Kott, 1999: 262) bir köle olarak tasvir edilen Caliban karakteri, “iyi bir Montaigne okuyucusu olarak bilinen” (Montaigne M., 2019) Shakespeare’in, Denemeler’in “Yamyamlar Üzerine” başlığı altında anlatılan insanlardan özellikleri de içinde barındırır. Karakter, oyunun sahnelenmesinde balık, hayvan ya da bir insan olarak temsil edilebilse de Caliban manzum konuşur, insandır ve Montaigne’in iyi yamyamlarından biridir (Kott, 1999: 263). Oyunun geçtiği adanın, yani Yenidünya olarak düşünülen yerin Montaigne’in anlattığı gibi müzik, çalgı sesleri ve büyümlü havasını en şiirsel olarak o anlatır bazı yerlerde (Urgan, 2014: 313). Oyunda Ariel’in semavi ruhaniliğiyle Caliban’ın vahşi cismaniliğini birleştiren Prospero karakteri ise on altıncı yüzyıl Batı Avrupa bölgelerinde sahne, kürsü, siyasi ve felsefi imgelem gibi her alanda ortaya çıkan yeni bir kişi kavramının temsili olarak yorumlanır (Federici, 2017: 192). Yenidünya ve sakinlerinin sahnedeki temsili dünyadaki insanların çeşitliliği bağlamında seyirciye kendisinde de bulunduğunu düşünmesi için melek ve şeytandan, daha geniş anlamıyla iyi ve kötü gibi ikiliklerden izler taşıdığını hatırlatan mesajları içerir. Sahnede, Caliban ve Ariel’de somutlaşan, Prospero’da bilinçdışı bir ön sezgi olarak kalan iz, on yedinci yüzyılda akıl ve beden tutkuları arasındaki bir çatışma olarak somutluk kazanmıştır ve yeni bir antropolojik paradigma yaratmak üzere klasik Yahudi-Hristiyan temaları yeniden kavramsallaştırmaktadır: Melekler ve şeytanların orta çağa özgü çatışmasının bir kalıntısı (Federici, 2017: 192-193). Üstün olan, insanın her başarısının kaynağı, her şeye muktedir akıl ile ve önemsiz, atıl, adeta insana bir yük gibi görülen, giderek daha aşağı bir değere itilen beden çatışması.

Bedenin kuramsal olarak da aşağı itilip önemsizleştirildiği dönem ise Descartes, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Baron de Montesquieu ve Denis Diderot gibi düşünürlerin, keşfedilen yeni toplumları yaşamları bağlamında inceledikleri on yedi ve on sekizinci yüzyıldır. Fakat bunların en şiddetlisi, Descartes tarafından ortaya atılan birbirini dışlayan ve birbirinden

ayrı şekilde eksiksiz olan iki ayrı tözün mevcut olduğu, yani zihin ve bedenin kendi kendine yeten ve bağımsız sahalarda, birbirleriyle bağdaşmaz özelliklerle var olduğu, beden ve ruh ayırımına odaklanan insan varlığını düşünceye atfeden düalizmdir. Descartes düşüncesinde zihin ile dış dünya arasında çok çarpıcı bir ikilik ortaya çıkar ve bu durumu ifade etmek için kullanılan ikicilik (Düalizm) terimi, özellikle çağdaş zihin felsefesi tarafından Descartes'in zihnin cisimsel olmaması doktrinine atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (Bayraktar, 2010: 61). Descartes felsefesinde ruh ya da zihin, beden ya da madde tamamıyla ayrı olarak tanımlanmıştır.

Ruh ve beden arasında klasikleşen ve etkisi uzun bir süre devam eden, Descartes'in Kartezyen düşüncesi, Kartezyen boşluk (ruh ve beden düalizmi-ikililiği) olarak tanımlanan bir ayırım yaratmıştır. Birbiriyle bağdaşmaz olguların arasındaki boşluğu ifade etmek için kullanılan kavram bedeni ve zihni temelden ayrı tözler olarak belirler. Medeniyet sürecinin farklı aşamalarında farklı şekilde görülen beden-zihin ilişkisi, yerleşik olarak benimsenen bu ayırımla uzun bir zaman insanı, dünyadaki her şeyin üstesinden düşünce ve akılla gelen adeta soyut, bedenin olumsuzluklarıyla mücadelesinin bir sonucu olarak görmüştür. Bu ilişkide zayıf olarak görülen beden kilise öğretisine paralel olarak günahların da kaynağı olarak kabul edilmiş; felsefede, bilimde, gündelik düşüncede sık sık sözü edilen zihin ve beden ayırımı, dinsel bir kökene sahip olarak ilk defa ruh beden ayırımı şeklinde ortaya çıkmıştır (Soyşekerci, 2015: 137-157). Aslında Descartes'ten çok önce, Sokrates öncesi filozoflarda da Platon ve Aristoteles'te de beden konusunda çeşitli düşünceler ortaya atılmıştır. Platon insan ruhunun ölümsüz olduğunu, beden öldükten sonra ruhun değişik bedenlerde ölümsüzlüğünü sürdürdüğünü ileri sürerken, düşünsel yetiyi duyu organlarımızla algıladığımız duyularımızın öncesine yerleştirir (Güçlü, Uzun, Uzun, & Yolsal, 2008: 1139). Düşünce algıdan önce gelir ona göre çünkü zaten hali hazırda ölümsüz olan ruh, içinde olduğu yeni bedene düşünme yetisine sahip olarak gelmiştir. Aristoteles ise kendinden önce gelen bütün beden tasavvurlarını reddederek yeni bir önermede bulunmuştur. Tini, doğal bir bedenin olabilecek en üst düzey yetkinlikteki dışavurumu olarak tanımlarken, insanın tinsel durumlarıyla fizyolojik işleyişleri ya da süreçleri arasında çok yakın bir bağlantı olduğunu düşünür (Güçlü vd., 2008: 103). Aristoteles beden ve ruhun ya da zihnin birlikteliğine vurgu yapar. Zihinsel mükemmelliğin, bedenin işleyişinin önceliği olan fizyolojik istikrar olmadan olamayacağını, ama bunların da ayrı ayrı düşünülmemesi gerektiğini, bunların birbirinin ürünü değil de daha çok birbirini tamamlayan şeyler olduğunu söylemektedir.

Descartes, Platon'dan itibaren Yunan felsefesinde zaten yerleşik olan ruh beden ayrımını, düşünen töz (res cogntas, zihin) ve uzamlı töz (res extensa, beden) olarak tanımlayarak, ruhun doğadan ayrılmasına, bedenine ise doğa kurallarına tabi, mekanik bir işleyişi olduğuna inanmaktaydı (Grosz, 2020: 30). Modern felsefenin kurucusu olarak işaret edilen Descartes, birbirleriyle uzlaşmayan, özniteliği düşünme olan ruh ve yer kaplama (uzam) olan cismi, sonlu tözler olarak ve bunlardan ayrı sonsuz bir töz olarak Tanrı temel düşüncesini benimsemiş, asıl gerçeği hareket, doğayı hareket yasalarına göre işleyen bir makine, canlıyı bu makinenin içinde yer alan bir otomat olarak yerleştirirken, ruhsal olayları tüm bunlardan ayrı, özce maddeden başka bir tözün görünüşleri olarak kabul etmiştir (Bayraktar, 2010: 60). Galileo ve Kepler'le hızlanan bilimsel devrimin mekanik ilkelerle açıklanabilen evren tasarımı, ruh ile bedeni yine Descartes felsefesine paralel görüşlerle açıklamaya çalışmaktadır. On yedinci yüzyıl klasik mekanik anlayışında bedenine işleyişi de Avrupa'nın atölyelerinde icat edilen kol saati, duvar saati, tulumba, çeşme, org ya da piston gibi makinelerin işleyişiyle özdeşleştirilmiş, eski büyü güçlerinden kurtulan beden, hidrolik fiziğin, sıvıların, momentum kanunlarının, rüzgar gücünün, çark ya da kaldıraç sistemlerinin öne çıktığı imgelerle kuşatılmıştır (Corbin, Courtine, & Vigarello, 2008: 8).

Artık bir yanda tamahkarlık, ihtiyat, sorumluluk duygusu ve kendi kendine hakim olma gibi 'akıl güçleri' bulunurken karşı tarafta uçarılık, atıllık, kişinin yaşam enerjisinin israf edilmesi gibi 'bedenin aşağılık içgüdüleri' yer alıyor; akıl dünyevi nefsin saldırılarına karşı her daim tetikte bulunması, yani Luther'in sözüyle 'etin hikmeti'nin zihnin güçlerini yozlaştırmasının önüne geçilmesi gerekiyordu (Federici, 2017: 93). Dünyevi zevkler pesinde koşan, günahın, şeytani olanın alanına itilen beden bu suçların cezasının da üzerinde uygulanıp ıslah edilmesi hatta suçlulara ibret olması için teşhir edilmesi gereken bir caydırıcı unsur olarak kullanılmaktaydı. Suçluların cesetleri bir çok amaçla, aile üyelerinin işkence korkusu ve utanç duygularıyla, caydırıcı bir unsur olarak, anatomik araçlar olarak kullanılırdı (Soyşekerci, 2015: 138). Anatominin bilimsel bir disiplin olarak gelişimi ve mekanik felsefenin de alanına dahil olmasıyla bedeni alçaltan bir kavrayış hakim olmuş, anatomi tiyatrosu gibi bir organizasyonla kamuya sunulan cansız beden, özellikle anatomistin gözünde bir fabrika, felsefecinin gözünde eylemsiz, bütün akılsal özelliklerden mahrum, bilmeyen, istemeyen, hissetmeyen hayvani bir madde olarak düşünemeyen bir konuma indirgenmiştir (Federici, 2017: 199).

İnsan varlığında birbirinden tamamen farklı iki farklı töz, bir yanda ruh ve akıl diğer yanda cisim ve beden olarak tanımlayan Descartes'ten sonra aradaki boşluğu Tanrı ile doldurmaya çalışan Malebranche, Spinoza ve Leibniz'in çalışmaları yine akli önceleyen bir

çizgide ilerlemiştir. On yedinci yüzyıldan başlamak üzere rasyonalistler olarak adlandırılan bu düşünür grubu, duyu algısının, matematik ve mantık konusunda hiçbir yarar sağlamadığı için insanın edindiği tüm bilginin öncelikle akılda temellenmesi gerektiğini ve aklın, duyularımızın tanıklığına güvenilebileceğimiz noktayı bize söyleyebileceğini iddia etmişlerdir (Smith, 2019: 88). Kartezyen gelenekte duyular yoluyla elde edilen deneyim, artık her anlamda aklın hegemonyasına teslim edilmiş, akıl bedeninin algı araçları haline gelmiş ve dolayısıyla bedenden üst bir noktaya yerleştirilmiştir. Duyular yoluyla edinilen her bilginin algılanması için aklın onayının alınması, aklın onayı olamadığı takdirde duyu algısının gerçekleşmeyeceği kabul edilmiştir. Buradaki öncelik karmaşası yani duyularla algılanan her türlü bilginin gerçekten var olabilmesi için önce akıl edilmesinin gerekli olup olmadığı Merleau-Ponty'nin deyişiyle “bizi nesneden ayrılmaya alıştırmıştır” (Merleau-Ponty, 2017: 276).

On sekizinci yüzyılda Locke, Berkeley, Hume ile başlayan empiristler, rasyonalistlerin tam tersine bu sefer tüm bilginin önce duyu algısında başladığını söyleyerek bu karşı düşüncenin savunucusu olmuşlardır (Smith, 2019: 88). Ancak Empirizm en büyük hatası, kökeni Descartes'a kadar uzanan, transendental bilinçle psikolojik bilinci özdeş tutması olmuş; Locke, Berkeley ve Hume'da ise bu hata, bilincin katıksızca doğal incelenmesi doğanın kendi gerçekliğinde ve kategorilerinde olumsuzlanmasına kadar varmıştır (Levinas, 2016: 188). On yedinci ve on sekizinci yüzyıl düşünce sisteminin birbirini reddetmeye yönelik yaklaşımları, bilimin temel eğiliminde de olan dikotomik düşünceyi, beden merkezli olarak daha da keskin hale getirmiştir. Her iki kutupta da yani hem akıl tarafında pozisyon alan rasyonalistler, hem duyular ve beden tarafında yer alan empiristlerin görüşleri, birbiriyle özdeşleşemez iki olgu arasındaki boşluğu daha da derinleştirmiştir. Bu kutuplaşmayla hâkim olan Dikotomik düşünce, iki terim arasında zorunlu bir hiyerarşi kurar ve bu terimleri derecelendirirken, “terimlerden bir tanesi ayrıcalıklı hale, diğeri bastırılmış, tabi kılınmış olur, olumsuz karşıt haline gelir. Tabi kılınmış terim, birincil terimin salt olumsuzlanması veya yadsınması, yokluğu ve yoksunluğudur, onun gözden düşüşüdür; birincil terim, kendi ötekisini dışarıda bırakarak kendini tanımlar” (Grosz, 2020: 25-26). Uzun bir zaman yerleşik olacak dikotomik düşünce ile beden de ruh ya da akıl karşısında atıl, kültürle özdeş olamayan, kültürle birlikte düşünülmeyen bir konuma itilir ve kültürle özdeş olamayan taraflarda tanımlanır.

Evrimsel modellerin hakim olduğu on dokuzuncu yüzyıl düşüncesi ise ağırlıklı olarak toplumların ya da insan zihniyetinin ilkel bir durumdan daha gelişkin biçimlere doğru alt derecelerden daha üst derecelere bir ilerleme gösterdiği görüşünü, diğer toplumsal bilimlere de dikte eden bir bilimsel ortamın hakimiyetindeydi (Emiroğlu & Aydın, 2009: 297).

Avrupalılarda insanlığın gelişim evresinin düz bir çizgiden ibaret olduğu, insanlığın belli bir doğrultuda gelişim gösterdiği fikri evrimci modeller çerçevesinde daha baskın hale gelmişti. Kendilerini bu gelişim halkasının son evresinde gören Avrupalılar, yaban hayatına sahip “ötekilerin” Avrupa toplumlarının ilk formlarını temsil ettiklerine inanıyorlardı. Bu inanış beşerî bilimlerde daha sonra merkezi bir ilgi odağı haline gelecek “beden” çalışmaları için, özellikle sosyolojiye nazaran antropolojinin ilgisinin, daha erken gelişmesinin sebebi de oldu. Bu yüzyıldaki başlangıç evresi sırasında antropoloji, insanlığın evrensel modelini yani kolonicilik ve kültürel emperyalizm bağlamında, insanların sosyal ilişkilerle ilgili çok geniş çaplı kültürel farklılıklarla bağlantılı olarak, ortak (evrensel) hangi özelliklere sahip olduğunu düşünmek zorundaydı (Thomas, 2014: 162). Dönemin en popüler bilim insanı kuşkusuz altı yıllık bir deniz yolculuğundan topladığı verileri Doğal Seçilim veya Ayrıcalıklı Irkların Korunması Yoluyla Türlerin Kökeni (1859) başlığıyla yayımlayan Charles Darwin’di. Dünya için aslında çok yabancı olamayan evrim fikri Darwin’in toplamda yirmi yılı bulan çalışması ile ilk defa geniş kapsamlı bir şekilde çıkıyordu insanların karşısına. Türlerin Kökeninde insanlık üzerine çok fazla söz söylemese de yazdığı iki paragraf insan üzerine düşünmenin seyrine yön vermeye yetti. Dil üzerinden türlerin sınıflandırmasına ilişkin bir tasvire giriştiği ilk paragraf, dillerin çeşitliliğini insan ırkının sosyal dizilimine atıfla anlatıyordu. Kadim dillerin bazılarının çok az değişerek az sayıda yeni dil üretmesini, bazılarının çok değişerek çok sayıda dil ve lehçe üretmesini, “ortak bir ırktan köken alan birçok ırkın yayılmasına, yayılma sonrası yalıtıma ve bu ırkların seviyelerine bağlı olarak” (Darwin, 2018: 318) değiştiğini söylüyordu. Çalışmasının “Son Özet” ve “Sonuç” kısmındaki cümlelerinde ise uzak gelecekte, çok daha ilginç araştırmalara yönelik yeni alanların açılacağından, psikolojinin yepyeni bir temele, her zihinsel gücün ve yetinin ancak kademeli olarak kazanılmasına dayandırılacağına ve insanın kökeni ve tarihinin aydınlatılacağına olan inancını dile getiriyordu (Darwin, 2018: 436). Darwin’in evrim düşüncesi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki bilimsel yönelimlerin rehberi konumuna gelerek, doğal seçilim yoluyla türlerin hayatta kalması ve devamlılıklarını sürdürebilmeleri hakkındaki düşünce, insan türünün hayatta kalması ve devamlılığı için zorunlu olan minimum sosyal ve kültürel koşulların neler olduğuna yönelik incelemelere de yol açmış; kısmen de olsa “beden”, antropolojinin bilimsel özerkliğinin başlangıç safhalarında ele alınmıştı (Thomas, 2014: 162).

On dokuzuncu yüzyıl dünyanın değişen yapısı ile birlikte antropolojinin de bir disiplin olarak ortaya çıktığı dönemdi. Yüzyılın “antropolojisi için tipik olan evrimcilik, on sekizinci yüzyılın gelişim fikri üzerine inşa edilmişti. Bu yaklaşım, sömürgecilik deneyimi ve

(1860'lardan itibaren) en ünlü savunucusu Darwin ile bireysel rekabetin erdemlerini yücelten Sosyal Darwinizmin kurucusu Herbert Spencer (1820-1903) tarafından temellendirildi” (Ericson & Nielsen, 2016: 33). Zamanın ruhuna uygun olarak Avrupa’da Batı Avrupa toplularının, insanın gelişim seviyesinin en üst noktasında görüldüğü değişime dair evrimci modelleri benimseyen Lewis Henry Morgan’ın (1818-1882), özellikle 1887’de *Ancient Societies*’de evrim şeması ve akrabalık konusuna yoğunlaşması (akrabalık konusunun, antropolojinin merkezinde yer tutmasında önemli bir pay sahibi olmuştur) antropoloji alanına önemli katkılardı (Ericson, 2018: 31-32). Özellikle sosyal Darwinizm olmak üzere evrim kuramının antropolojiye girmesi, bedenin antropolojik olarak incelenmesine katkıda bulunmuş ama büyük bir etki yaratmamış ya da olumsuz olarak yorumlanmıştı. Beden ifadelerinin içsel, biyolojik bakımdan belirlenmiş, kültürler arasında evrensel olduğunu savunan Darwin’in tezi (Thomas, 2014: 63), insan bedenine yönelik tüm soruları yanıtlamasa da uzun bir zaman diliminde teze verilecek olan yeni yanıtların birikimi ile ileride daha büyük soruları soracak yeni bir antropoloji alanının gelişimine de katkı sağlayacaktı.

Beden hakkında yukarıdaki tüm düşünceleri antropolojiyle ilk kez kuramsal olarak birleştiren Fransız antropolojisi, Amerikalılara göre felsefi açıdan daha maceracı ve ortaya çıkmakta olan İngiliz geleneğine göre de metodolojik açıdan daha az saf halde, Durheim tarafından kurulan oldukça etkili, *L’Annee Sociologique* dergisinin sayfalarında tanık olunan ayrı bir ‘Kıtasal Çeşni’ oluşturmaktaydı (Ericson, 2018: 39). Fransız antropolojisinde beden hareketlerine ilişkin sosyal kurallar ve normlar hakkındaki görüşlerin büyük bir bölümü, Durkheim geleneğinden gelen Robert Hertz, Marcell Mauss ve Mary Douglass tarafından sosyoloji geleneklerinin bağlı olduğu sosyal antropoloji kaynaklı olarak gelişmiş, Durkheim’in, bilgilerin sosyal olarak inşa edildiğine dair kuramı onlar tarafından beden çalışmalarına uyarlanmıştır (Thomas, 2014: 168). Durkheim’in toplumun ‘akıl ve mantık tarafından yaratılmış, sadece ismen var olan bir varoluş değil de aktif bir güçler sistemi olarak anlaşılması’ gerektiğine dair, ‘aktif bir kuvvetler sistemine’ gönderme yapması; toplumun doğasını, davranışları hem kısıtlayan hem de davranış oluşturan bir sosyal gerçek olarak ifade etmekten çok daha fazlası olarak, sosyal organizmanın bireysel bölümleri arasında duyusal farkındalık, rezonans ve iletişim güçlerini ifade eder (Blacking, 1977: 8). Bunu için de insanın bedensel (somatik) durumları paylaşması gerektiğini ve bu türe özgü özelliğin bilişsel süreçlerinin ve kapasitelerinin geliştirilmesi için gerekli olduğunu öne sürerek kendine ait olan yeni toplum biliminin temelini oluşturur. Tüm toplumlardaki insanların iki ya da daha fazla sayıda, topluluklar halinde, sadece düşüncelerini değil, fiziksel paylaşımlarına dair çok büyük kanıtlara

dans, ibadet, müzik ya da sanatın genelinde olduğu gibi, hatta bireyler arası ilişkilerle ilgili günlük deneyimlere rağmen, Durkheim'i takip eden araştırmacılar, teorisinin görünüşte çağına göre ütopyik olarak algılanan yönlerinden genellikle kaçınmayı tercih etse de üç takipçisi, gizemli ve anlaşılması zor bedeni aydınlatmaya çalışmışlardır.

Durkheim'in sosyal inşacı görüşlerini takip eden Robert Hertz, toplumda sağ el ve sol el arasında hiçbir anlamlı doğal fark olmamasına rağmen, sağ elin yüceltilip sol elin aşağılanması, toplumun baskıcı gücünden kaynaklandığını öne sürmüştür (Thomas, 2014: 170). Mauss, Durkheim'in yeğeni ve öğrencisi olarak başladığı bilimsel kariyerinde antropoloji ve psikolojinin yakın ilişkisine odaklandı. Hiçbir zaman alan çalışması yapmamış olsa da Mauss, diller, kültürel tarih ve etnografik araştırma konularında oldukça geniş olan bilgisine dayanarak, hediye alışverişinden millet konusuna, insan bedenine ve kişi anlayışına kadar uzanan bir yelpazedeki başlıklarda orijinal ve yoğun içerikli makaleler yazmıştır (Ericson, 2018: 39). Claude Levi-Strauss, antropolojinin bedenle olan meşguliyetinin miladını, kendisinin de çok etkilendiği Marcel Mauss'un çalışmalarına tarihlendirir (Levi-Strauss, 2013). Mauss, Levi-Strauss'a göre fizyolojik olanla sosyal olan arasındaki ilişkiyi ilk keşfeden kişi olmasa da (Robert Hertz bunu daha önce gündeme getirmiştir) birey ile grup arasındaki ilişkilerin doğru yorumlanması açısından antropoloji dışı bu konuların önemini ve özgünlüğünü antropolojinin içine doğru çeken kişidir. Çağdaş etnolojiye de hâkim olan birey ve grup arasındaki ilişkiler sorunu, Mauss'un o zamana kadar antropolojinin ilgi alanına girmemiş bedensel tekniklerle ilgili çalışması için de ilham kaynağı olmuştur. Bu makaleleriyle Fransız felsefeci, sosyolog ve psikologların ilgisini etnoloji alanına çekmeyi başarmış ve antropoloji alanına farklı pencerelerden bakan yazıların ilham kaynağı olmuştur. Hertz ve Mauss, sosyal inşacı beden teorileri benimsemişlerdir, fakat Mauss sosyal inşacı teorisine ek olarak bireysellik konusunda da yeni yaklaşımlar benimsemiştir. Kendilerinden sonra, sosyal inşacı yaklaşımın önemli temsilcilerinden birisi de Mary Douglas olmuştur. Durkheim'den beridir devam eden düşünce doğrusunda Hertz çalışmasını 'ilkel' sınıflama sistemlerinin incelemesiyle kısıtlarken, Mauss ve Douglas 'modern' sanayileşmiş toplumlar da dahil olmak üzere çok farklı kültürler üzerine odaklanmışlardır (Thomas, 2014: 172). Toplum fikrini tek başına insanları harekete geçirmeye ya da denetlemeye muktedir güçlü bir imge olarak kabul eden Douglas, sınırları, kıyıları ve yapısıyla biçimi olan bir olgu olarak tanımlar. Toplumun dış hatlarını yani sınırlarının toplum içindeki ve dışındaki bireyler bazında, topluma dahil olma ya da topluluktan uzaklaştırılma gibi reflekslere sahip olduğunu, bir bakıma uygun davranışların ödüllendirilip, kötü davranışların cezalandırıldığını anlatır. Bu kıyılar ve sınırlar ona göre toplumun enerjisi

yüklü bölgeleridir ve bunlara yönelik her türlü insani deneyim, toplumun simgelerince her an kullanılacak durumdadır ve merkezinde de insan bedeni vardır.

Durkheim geleneğinden gelen üç ismin özellikle de Mauss'un çalışmaları ve yazdığı makaleler Jacques Derrida, Jean Baudrillard ve Pierre Bourdieu gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca aydınlatıcı olmuş entelektüelleri etkilemiştir (Ericson & Nielsen, 2016: 78). Özünde Durkheimci kalsa da çatışmadan çok uyumla, senkronik sistemden çok tarihle, bireyden çok kolektif tutumlarla ilgilenen Mauss'un, işlevselci ve yapısalci okulların kullandığı karşılıklılık kavramıyla sosyal antropoloji temel fikirlerinin birçoğu, kendisinden sonra gelen antropologları da etkilemiştir (Emiroğlu & Aydın, 2009: 577). Durkheim'inin bir devamı olarak gördüğü kendi çalışmasını onun düşünce temelleri üzerine kurmuştur. Bütünsel bir toplum anlayışını ve toplumun organik olarak birleşmiş bir bütün, bir 'toplumsal organizma' olduğu Durkheimci görüşü paylaşan Mauss, antropolojik çalışmayı üç araştırma düzeyine ayırdı: Adetlerin, inançların ve toplumsal hayatın ayrıntılı bir çalışması olan etnografi, bölgesel karşılaştırmalara ampirik temel olacak etnoloji ve bu ikisinin araştırma çabalarına dayalı olarak insanlık ve toplumu genelleştirecek, felsefi bilgilerle donatılmış kuramsal bir çaba olan antropoloji (Ericson & Nielsen, 2016: 77). Bütüncül bir perspektiften bakmayı seven titiz bir gözlemci olan Mauss, masa başı antropoloğu olarak eleştirilmiş olsa da o zamana kadar antropolojinin çalışma alanına çok fazla dahil etmediği beden ve beden teknikleri, milliyetçilik, kişilik, kurban, totemizm ve özellikle toplumdaki "zorunluluk olarak hediye" (Kenny & Smille, 2017: 42) üzerine yazdığı Armağan kitabıyla geniş ve önemli bir yorumlayıcı yazının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk olarak sosyal bilimler dünyasında kendine özel bir başlıkla yer verilen beden, Mauss'la birlikte insanların bedenlerini kullanma biçimleriyle tanımlandıkları, kültürel, sınıfsal, mesleki olarak ayırt edildikleri bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmıştır.

Sonuç

Bedenin, antropolojinin son dönemlerindeki merkezi konumuna en büyük katkıyı yapan, aslında olumsuz gibi görünse de antropologların, yirminci yüzyılın büyük bir kısmında sosyokültürel antropolojinin sürekli olarak bireyleri ve bireylerin bedenlerini göz ardı ettiği çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar, daha çok insanların ait olduğu sosyal grupları belirleyen, yapı ve düzenleri vurgulayan çalışmalardır. İlk dönem araştırmaların sağladığı gibi bu araştırmalarda da beden, araştırmalardaki doğal konumuyla görmezden gelinmemekte aksine beden merkezi rolü dikkatleri çekmektedir fakat problem bedenin sadece simgelere (giysi, dövme, süs, maske vb.) modellik yapan, pasif bir taşıyıcı olarak değerlendirilmesidir. Kurallar

ve genellemeler peşinde olan, incelediği alanı ve dünyayı nesnelleştirmeye dayanan klasik ya da ilk dönem antropologlarının ve antropolojik çıkarımlarının etkisi zayıfladıkça, antropolojik araştırma yöntemi de kültürün hem ürünü hem de aktörü olan bedene daha fazla dikkat etmeye başlamıştır. Pek çok antropolog, verilen benzer insan organizmalarındaki çeşitli tarihsel ve coğrafi çevre içindeki, aklın gücünün gelişimi vasıtasıyla kültürün evrimi konusuyla ilgilenmektedir fakat, bilimin genişleyen birikimi, beynin, dilin, insan organizmasının kapasiteleri ve insanın bunları geliştirmek için ne kadar hemcinsleriyle etkileşime bağlı olduğu hakkında yeni pencereler açmıştır (Blacking, 1977a, s. viii). Yirminci yüzyıl, sosyal bilimlerin bütün çelişkilerinin ve derinliğinin göz önüne serildiği, bilincin üstün kabul edildiği geleneksel anlayıştan vaz geçilip, beden kavramının da altüst edildiği ‘bilişsel’ mantık çağıdır (Corbin vd., 2008: 8-9) Bu sayede kültürün kendi izlerini bedenin üzerine tarihsel olarak kaydettiği anlayışını tetikleyen düşünce, antropolojik bakış açısını da etkilemiştir. İnsan ruhuna yönelik bedeni yadsıyan bir ruh anlayışını benimseyen hakim düşüncenin aksine “beden”, zihin karmaşıklığı ya da ruha atfedilen bedenin yönlendiricisi sıfatlarını boşa çıkaracak kadar, kültür denilen tarihi birikimin üretim alanı içerisinde ve merkezinde, bu üretimlere yön verme ve değiştirme gücüne de sahip bir mekanizma olarak çıkar karşımıza.

Kaynakça

- Bayraktar, L. (2010). Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Blacking, J. (1977). The Anthropology of the Body. London: Academic Press Inc. .
- Blacking, J. (1977a). Preface. J. Blacking içinde, The Anthropology of the Body (s. v-x). London: Academic Press.
- Bock, P. K. (2001). İnsan Davranışının Kültürel Temelleri, Psikolojik Antropoloji. (S. N. Altunkek, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Corbin, A., Courtine, J.-J., & Vigarello, G. (2008). Bedenin Tarihi 1, Rönesans'tan Aydınlanma'ya. (S. Özen, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Csordas, T. (2011). Cultural Phenomenology, Embodiment: Agency, Sexual Difference, and Illness. F. E. Mascia-Lees içinde, A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment (s. 137-156). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Darwin, C. (2018). Türlerin Kökeni. (B. Kılıç, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Tic. San. ve Ltd. Şti.
- Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus. Toplum Bilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı(24), 17-26.
- Emiroğlu, K., & Aydın, S. (2009). Antropoloji Sözlüğü. Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ericson, T. H. (2018). Küçük Yerler, Büyük Meseleler, Sosyal ve Kültürel Antropoloji. (A. E. Koca, Çev.) Ankara: Atıf Yayınları.
- Ericson, T. H., & Nielsen, F. S. (2016). Antropoloji Tarihi. (A. Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Farnell, B. M. (1999). Moving Bodies, Acting Selves. Annual Review of Anthropology(28), s. 341-373.
- Federici, S. (2017). Caliban ve Cadı, Kadınlar Beden ve İksel Birikim. (Ö. Karataş, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., & Yolsal, Ü. H. (2008). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güngören, A. (1998). Cadıların Günbatımı. İstanbul: Yol Yayınları.
- Grosz, E. (2020). Uçucu Bedenler, Bedensel Bir Feminizme Doğru. (K. Güler, Çev.) İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., & Mc Bride, B. (2008). Kültürel Antropoloji. (İ. D. Sarıoğlu Erguvan, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hewes, G. W. (1957, February). The Anthropology of Posture. Scientific American, 2(196), 122-133.
- Kenny, M. G., & Smille, K. (2017). Antropolojiye Giriş Kültür ve Mekan Hikayeleri. (S. Torlak, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kott, J. (1999). Çağdaşımız Shakespeare. (T. Güney, Çev.) İstanbul: MitosBOYUT Yayınları.
- Lévi Strauss, C. (2017). Montaigne'den Montaigne'e, Devrimci Bir Bilim: Etnografya. (A. Er, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levi-Strauss, C. (2013). Marcel Mauss'un Eserine Giriş. M. Mauss içinde, Sosyoloji ve Antropoloji (Ö. Doğan, Çev., s. 15-57). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Levinas, E. (2016). Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi. (Y. C. Uslu, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2017). Algının Fenomenolojisi. (E. Sarıkartal, & E. Hacımuratoğlu, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Montaigne, M. (2019). Shakespeare'in En Sevdiği Montaigne Denemeleri. (E. Kökkılıç, E. Koç, Dü, & İ. Yerguz, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Montaigne, M. D. (2019). Denemeler, Bütün Denemeler 1. (E. Sunar, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

- Özbudun, S., Şafak, B., & Altunkek, N. S. (2016). Antropoloji Temel Kavramlar. Ankara: Dİpnot Yayınları.
- Shakespeare, W. (2015). Fırtına. (Ö. Nutku, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, D. W. (2019). Husserl. (S. Bayazit, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Soyşekerci, S. (2015). Beden Sanatı, Rembrandt ve Anatomi Dersleri. Ankara : Doğu Batı Yayınları.
- Thomas, H. (2003). The Body, Dance and Cultural Theory. New York: Plgrave Mcmillan.
- Thomas, H. (2014). Kültür/Doğa. C. Jens içinde, Temel Sosyolojik Dikotomiler (İ. Çapcıoğlu, Çev., s. 159-177). Ankara: Atıf Yayınları.
- Urgan, M. (2014). Shakespeare ve Hamlet. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Watson, P. (2017). Fikirler Tarihi, Ateşten Freud'a. (K. Akatay, N. Elhüseyni, K. Genç, B. Pala, & B. Tırnakçı, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.